

ЛАТИНСКИ ФРАЗЕОЛОГИЗМИ С ОНОМАСТИЧЕН КОМПОНЕНТ В ЛИНГВО-КУЛТУРОЛОГИЧЕН АСПЕКТ

Пепа Лунгарова

LATIN IDIONS WITH AN ONOMASTIC COMPONENT IN LINGUO-CULTUROLOGICAL CONTEXT

Pepe Lungarova

Abstract: The present paper explores the phraseological meaning and linguistic-cultural aspects of the latin phraseological units, so called “flying thoughts”, containing onomastic component. The material was selected from “Dictionary of the Latin flying thoughts” (1982), edited by N. Babichev and J. Borovskij. The attention is paid to the semantic of phraseologisms, to different approaches of their synchronic and diachronic description, and to cultural specificity. Reflecting the nature of the Roman conception of the world and the human relationships phraseological units proceed from the subjective human experience. Proper names are linguistic items fulfilling a referential function. The proper names in phraseological units are of great importance in communication where they are signs of cultural, linguistic, geographical, ethnic and social identity.

Key words: phraseological unit, onomastic component, anthroponyms, toponyms, antonomasia, concept, cultural-linguistic aspect

Интерес към „крилатите” мисли съществува още в античен Рим, за което съобщава известният писател от II век Авъл Гелий в своята книга “Атически ноци” – *Publilius sententiae feruntur pleraeque lepidae et ad communem sermonum usum commendatissimae* (Aul. Gell. N. A. XVII, 14, 3). Сентенциите на мимोगрафа от I в. пр. Хр. Публилий Сир, според Авъл Гелий, са „прелестни и твърде препоръчителни за общо ползване в разговори”. Те заемат значително място в издадената в Париж през 1500 г. книга на Еразъм Ротердамски “*Adagia*”, представляваща сборник със старогръцки и латински крилати мисли на автори, живяли преди и след Сир, а също много народни латински поговорки.

Фразеологичните изрази стават обект на внимание през Средновековието, когато се появяват и други сборници с пословици, използвани за нуждите на обучението поради тяхната двойна полза: формите бързо се запомнят и съдържат морални послания.

Тези занимания продължават и през следващите векове и се реализират в голям брой сбирки с пословици, някои преведени от латински, италиански и испански, което определя развитието на компаративната паремиология. Сред тях важно място заема сбирката на Антоан Уден, лингвист и преводач към кралския двор. Тя се отпечатва за пръв път през 1640 г. със заглавие “*Curiositez françoises pour supplement aux dictionnaires*” и представлява допълнение към речниците, в чието съдържание са включени популярни изрази, обяснени и класифицирани от автора в категории: семейни, народни, ниски и тривиални (Rey 2010: 149–150). Уден определя нейното предназначение в разширеното заглавие – да служи за обяснение на всички видове книги. Този сборник поставя началото на фразеографията, която предхожда теоретичните изследвания в областта на фразеологията. В историята на руското езикознание за пръв път М. В. Ломоносов забелязва близостта на събраните от него пословици, идиоматизми и изрази до думата и смята, че те трябва да бъдат включени в речниците.

Фразеологията като отделна лингвистична дисциплина се обособява сравнително късно в резултат на редица наблюдения, изследвания, дискусии и анализи в синхронен и диахронен план. Първоначално фразеологичните словосъчетания са обект на изследване във връзка със стилистиката, или със стила на определен автор, като специфичен пласт в езика, характеризиращ различните функционални стилове.

Първото теоретично изследване на фразеологията като отделна област в лексикологията се свързва с швейцарския учен – лингвист, ученик на Фердинанд дьо Съсюр, Шарл Бали, който в своето научно съчинение *Traité de stylistique française* разглежда видовете фразеологични изрази (*locutions phraséologiques*), техните граници и характеристики. Ш. Бали разграничава два крайни случая на словосъчетания: серии (*séries*) и единства (*unités*). При първия тип се наблюдава относителна споеност на компонентите, която позволява пълна свобода в разграждането им веднага след формиране на

словосъчетанието, при втория – абсолютна: те загубват своята автономия и само при употребата си заедно изразяват една идея. Думите, съставлящи фразеологичното единство, губят своето значение и придобиват ново значение, което не е еквивалентно на сумата от значенията на елементите (Bally 1921: 67–74). Между тези два типа, според степента на кохезия, съществуват множество словосъчетания, които не са достатъчно ясно диференцирани и определени.

Постепенно фразеологията започва да се разглежда заедно с лексикологията или като неин дял (Виноградов 1977: 119). Изучаването на семантиката на отделните думи в езика логично води до изследване и на семантиката им в по-тесен или по-широк контекст, което включва и словосъчетанията. Фразеологията на литературния език като научна област в езикознанието се обособява в XX в. въз основа на стилистическите изследвания и на обогатяването на методиката на лексикографията (Ларин 1977: 152).

Особено важни за изследването на проблематиката в теорията на фразеологията са научните трудове на руските лингвисти от 40-60-те години на миналия век А. Шахматов, В. Виноградов, Н. Амосова, В. Телия, С. Ожегов, а в следващите десетилетия – на А. Кунин, В. Мокиенко, Б. Ларин, Н. Шанский, Т. Черданцева. В многобройните и разнообразни изследвания във фразеологията в диахронен план се установяват различните етапи в развитието ѝ като самостоятелна лингвистична дисциплина. Стимул за нейното развитие несъмнено има лексикографската практика и чуждоезиковото обучение, както и проблемите на превода. За означаване на обекта на фразеологията съществуват различни термини: фразеологизъм, фразеологична единица, фразема, фразеологично съчетание, фразеологичен обрат, фразеологичен израз, идиом и др.

Основен въпрос в определянето и класифицирането на фразеологизмите като езикови единици се явява тяхното ясно отграничаване от свободните словосъчетания, от една страна, а от друга – от думата.

Основавайки се на класификацията на Ш. Балли, В. Виноградов успява да систематизира основните типове фразеологични единици (ФЕ) и предлага три основни вида словосъчетания според тяхната семантична характеристика:

- фразеологически сраствания – абсолютно неразложими словосъчетания, чиито значения са немотивирани, непроизводни,

еквивалентни на дума и независими от значенията на компонентите им, т.е. техен основен признак е семантичната им неделимост и абсолютната невъзможност да се изведе значението им от значенията на съставлящите ги лексически единици;

- фразеологически единства – потенциално еквивалентни на дума словосъчетания, с възможност да се изведе тяхното значение от семантичната връзка на компонентите, т.е. тяхното значение е мотивирано и представлява произведение от сливането на значенията на техните компоненти;

- фразеологични съчетания – не са безусловни семантични единства, а представляват фразеологични групи, образувани от реализацията на несвободните (свързаните) значения на думите, но което позволява синонимната им замяна (Виноградов 1977: 145–160).

Н. Шански допълва класификацията, като прибавя фразеологичните изрази, в които липсват думи с фразеологически свързано значение (Шанский 1985: 62).

Издаването на тълковни и на двуезични фразеологични речници, съдържащи фразеологизми, пословици, поговорки и термини, се наблюдава и у нас от края на XIX в. и през целия XX в., което е важна предпоставка за сериозни занимания и за поставяне на основните принципи във фразеологията (Калдиева-Захариева 2013: 16–17).

Обемът на ФЕ в даден език определя двете основни направления в изследователските трудове по фразеология. Границите, които разделят привържениците на двете теории не са ясно очертани, а също така има различия, в някои аспекти доста съществени.

Според широкото схващане, фразеологизми са всички съчетания в езика, които се използват в готов вид, извличат се от паметта, а не се създават в процеса на речта – фразеологизмът (фразеологическата единица) представлява възпроизводима в готов вид езикова единица, която се състои от два или повече словесни компонента, постоянна по своето значение, състав и структура (Шанский 1985: 20). Очевидно е, че според това схващане фразеологията обхваща разнородни по характер и функции устойчиви словосъчетания: както тези, чието значение е равно на значенията на съставлящите ги думи и чиято функция е чисто номинативна, така и словосъчетания с по-сложно, качествено ново значение, което не може да се извлече от значенията на съставните елементи. Тази теоретична постановка се поддържа от В. Л. Архангельский, О. С. Ахманова, Н. М. Шанский.

През последните години все повече специалисти се присъединяват към тясното схващане за фразеологията, според което в нейния обем се включват само възпроизводими съчетания с преосмислено значение, изградено най-често въз основа на някакъв троп – сравнение, метафора, метонимия, хипербола и др. (В. Кювлиева-Мишайкова 1986: 9–10). Представителите на тясното разбиране за фразеологията смятат, че значението на фразеологизма е „единство, което не произлиза от предметно-логическите отношения и връзки, означавани от отделните компоненти във фразеологичната единица”, не е сбор от техните значения, а е резултат от цялостна семантична трансформация, с която се назовават нови предмети, явления, действия. Така се появява нова номинация, която се съпътства с определена оценка, окачествяване или емоционално отношение (Ничева, Спасова-Михайлова, Чолакова 1974: 31). Общите признаци на ФЕ, които се споделят от представителите на двете теории, са многословност (участват най-малко две думи), устойчивост и възпроизводимост – намират се в речниковия запас на носителите на езика, а не се създават в процеса на комуникация.

В структурно отношение ФЕ се обособяват в две големи групи: фразеологизми, съответстващи по структура на изречения, и фразеологизми, съответстващи по структура на словосъчетания. Фразеологизмите със структура изречения са представени от: разговорно-битови изрази (шампи), използвани при определен случай, несъдържащи нравствено послание или житейска мъдрост, познати като поговорки; изрази с афористичен характер, извлечени от житейския опит нравствени съждения, съхранили народната мъдрост – пословици; крилати фрази – мисли на известен автор, които изразяват съждение или понятие (Шанский 1985: 72–75).

Крилатите фрази не се включват във фразеологичния фонд на езика от представителите на тясното схващане заедно с пословиците, поговорките, колокациите, устойчивите сравнения, сложните названия и термини. Според тях има три важни характеристики, които определят фразеологичната единица като отделен тип езикова единица и я разграничават от останалите устойчиви съчетания: **фразеологично значение, образност**, мотивираща появата на ФЕ и **номинационна функция от II ранг, характеризираща** (Калдиева-Захариева 2013: 32).

Прието е да се смята, че „фразеологичната единица е общоизвестна в даден речеви колектив свръхсловна, разделно оформена, относително устойчива, възпроизводима езикова единица с единно значение, съставена от лексикални единици, чието значение е повече или по-малко избледняло или напълно се е десемантизирано, близка (но не равна) семантично и функционално до думата; по структура фразеологичната единица е словосъчетание или отворено (рядко затворено) изречение и по правило има ярка експресивност“ (Ничева 1987: 19).

Обект на настоящето изследване са латинските фразеологизми с компонент собствено име, ексцерпирани от „Словарь латинских крылатых фраз“ (Бабичев, Боровский 1982). Те са представени от двата структурни вида ФЕ. ФЕ със структура **словосъчетания** са препозиционални и непрепозиционални. Към **препозиционалните словосъчетания** се отнасят:

Ab Iove principium – началото от Юпитер – да се започне от най-главното, най-важното;

Ad Kalendas Graecas – на гръцките Календи – никога;

Непрепозиционалните включват:

fidus Achates – верният Ахат – верен приятел;

invita Minerva – против желанието на Минерва, без талант;

Фразеологизми със структура на **изречения**:

Прости:

Carthago delenda est. – Картаген трябва да бъде разрушен. – изразява упорство при постигане на цел;

Et ego in Arcadia. – И аз (бях) в Аркадия – живях щастливо;

Hannibal ad (ante) portas. – Ханибал пред портите – опасен враг пред портите, голямата опасност е близка;

Sus Minervam. – Свиня (учи) Минерва – латинска поговорка, използвана от Цицерон – глупак учи знаещия – невъзможна ситуация.

Non cuivis homini contingit adire Corinthum. – Не всеки му се отдава да достигне Коринт – скъпото не е достъпно за всеки;

Сложни:

Hic Rhodus, hic salta! – Тук е Родос, тук скачай! – Докажи сега!

По отношение на вида собствени имена, участващи като компонент във ФЕ, се разграничават ФЕ, съдържащи антропоними –

собствени имена на хора и исторически личности; топоними – географски названия, теоними – имена на божества, фиктоними – имена на художествени образи; геортоними – традиционни празници и обичаи; агнионими – имена на светци; митозооними – имена на митологични същества. За разлика от нарицателните съществителни, които са типови и са носители на определени характеристики, собствените имена са лишени от лексикално значение, независимо, че първоначално са били мотивирани. Те придобиват значение чрез референцията си към определен субект, назован с името и в определена ситуация, чрез която субектът добива известност. Такива собствени имена се наричат алюзивни (Суперанская 2009: 113). Алюзивните антропоними се реализират и чрез стилистическия похват антономазия или прономинация, който се изразява в използването на собственото име като нарицателно, поради знанието на адресата за факта, свързан с придобитото значение. Антономазията представлява противоположен на онимизацията процес, при който собственото име се деонимизира и се превръща в апелатив, и се представя в пълна или, непълна степен. Антономазията се реализира чрез типичните за нея евфемистическа и оценъчно-характеризираща функция (Москвин 2006: 159–160; 206–207; Суперанская 1 2009: 42–44).

Фразата *Hannibal ad portas* е употребена в буквален смисъл от Тит Ливий (Liv. XXIII, 16) и отразява конкретен факт от римската история през Втората пуническа война, когато Ханибал успешно завладява редица италиейски градове и настъпва с войските си към Рим. Същият израз се използва от Цицерон във „Филипики“ – първата реч срещу Антоний (Cic. Phil. 5, 10) с преносно значение – „страшната опасност е близко“, за да изрази възмущението си от несправедливото отношение на Марк Антоний към него и да призове към съпричастност сенаторите: „Hannibal, credo, erat ad portas, aut de Pyrrhi pace agebatur, ad quam causam etiam Appium illum et caecum et senem delatum esse memoriae proditum est“. С преносното си значение изразът добива употреба от античността до наше време. Процесът на фразеологизация на тази мисъл започва чрез антономазия, чрез която собственото име се замества с „враг“ и добива вида „Врагът е пред портите“. Фактът, че врагът е Ханибал, който се заклева пред баща си, че завинаги ще остане неприятел на Рим и римския народ, води до характеризиращото врага значение – ‘опасен, страшен,

грозящ'. Другият елемент във фразата *ad portas* изразява опасната близост на врага. Известна е почитта на римляните към едно от старите италиейски божества Янус, бог на всяко начало и край, пазител на входовете и изходите, защитник на градските стени. Изобразяван е с две противоположни и съединени лица, едното гледащо навън и към бъдещето, другото – навътре и към миналото. Неговият храм на форума е с врати от двете страни, затворени по време на мир и отворени по време на война, защото се смята, че той участва в сраженията. Вратите в Рим са обект на култ, те са свещени. Портите на градската стена се съдържат в семантиката на концепта „граница”, граница „между чуждото, неусвоеното пространство, неподредения свят и очовеченото, своето място” (Ставрева 2005: 237). За римляните те са последният предел за врага и последната за тях защита. Портите са едно от езиковите изражения на концепта „граница”, които представят негови характеристики чрез понятийната си част и съпътстващите я конотации. Те отразяват националната представа за определен фрагмент от действителността (http://georgesg.info/belb/personal/vitanova/koncept_trud.pdf).

Аналогично обяснение за фразеологизацията на съждение, употребено с прякото си значение в дадена ситуация, се намира за мисълта на Cato Maior: *Ceterum censeo Carthaginem esse delendam*, която той настойчиво повтаря при всяка своя реч в Сената след завръщането си от Картаген през 157 г. пр. Хр. като член на специално изпратена там делегация. Прономинативната трансформация на собственото име Картаген в “проспериращ и опасен за Рим враг”, който трябва да бъде унищожен, и повтарящата се във времето употреба на това съждение, допринася за превръщането му във фразеологизъм. Това значение до голяма степен е мотивирано не толкова от преосмислянето на отделните лексикални компоненти, колкото от упоритото ѝ повтаряне. Съкратеният ѝ вариант – *Carthago delenda est* започва да се използва при случай, изискващ „непоколебимо упорство” за преодоляване на сериозно препятствие при постигане на цел.

Съчетанието *fidus Achates* – верният Ахат, използвано от Вергилий (Verg. Aen. VI, 156–159) за война Ахат, приятел на Еней, в прякото си значение, се използва за ‘верен, предан приятел’ чрез антономазия на собственото име. Фразеологичното значение е мотивирано от прилагателното име, но се формира от преосмислянето на

счетанието в цялост, поради проявените от Ахат качества, което обяснява употребата му в по-късно време.

Според Светоний император Август употребява в написаните от него писма някои особени изрази, между които, в случай че някой никога няма да плати, пише: „ще плати *ad Kalendas Graecas*”, за да каже, че длъжникът никога няма да върне парите – *Cotidiano sermone quaedam frequentius et notabiliter usurpasse eum, litterae ipsius autographae ostentant, in quibus identidem, cum aliquos numquam soluturos significare vult, „ad Kalendas Graecas soluturos” ait.* (Suet. Aug. 87, 1). Този израз не е избран случайно. Известно е, че разплащанията в Рим се извършват в първия ден от месеца, наречен *Kalendae*, реалия, която липсва в гръцкия календар. Значението ‘никога’ възниква от парадоксалната отнесеност на римската реалия *календи* към гръцката реалност, в която тя няма еквивалент. Възникването на фразеологичното значение ‘никога’ се мотивира от невъзможната комбинация на прилагателното със съдържанието на другия компонент.

В третата еклога на Буколики Вергилий пише:

Damoetas

60 *Ab Iove principium, Musae; Iovis omnia plena;
ille colit terras, illi mea carmina curae.* (Verg. Buc. III, 60)

От Юпитер е началото на Музите, всичко е пълно с Юпитер, той обработва земята, той се грижи за моите стихове.

Вергилий използва познатия в античността текст на Теокрит: Ἔκ Διὸς ἀρχώμεσθα (Theocr. 17, 1), който се открива и в астрономическото съчинение на Арат – III в. пр.Хр. (Arat., Phen. 1, 1). (https://www.loebclassics.com/view/aratus-phaenomena/1921/pb_LCL129.207.xml).

Ab Iove principium добива значение „да се започне от най-главното, най-важното, от това, което е в основата на всичко”. За преосмислянето на тази мисъл допринася самият микроконтекст. От Юпитер идва вдъхновението на поета, той се грижи за земята и за неговите стихове. Юпитер съдържа в своята същност началото, той е пръв сред боговете, той изпълва всичко, той стои в основата на всички неща. В този фразеологизъм антономазията се мотивира от функцията на главното римско божество, която се свързва с концепта “начало”.

Минерва в римския пантеон се почита като богиня на мъдростта, знанието, изкуствата, занаятите, поезията, медицината, тя е покровителка на творците, възплъщение на идеята за знание, за което допринася и идентификацията ѝ с Атина Палада. В този смисъл поговорката *Sus Minervam* (*docet*) се използва от Цицерон (*Cic. Acad. I, XVIII 9, Fam. IX, XVIII 4*) – разтълкувана от Фест (*Fest. 408, 14, „Sus Minervam” in proverbio est, ubi quis id docet alterum, cuius ipse inscius est*) – за да изрази нелепа ситуация, в която невежа си позволява да обучава знаещи. Фразеологичното значение възниква чрез метафора и се мотивира от иносказателния характер на народната мъдрост. В манталитета на римлянина свинята е символ на невежество, което се подкрепя от употребата на съществителното извън този контекст със значение „незнаещ, несведущ”: *Quamquam soleo saepe mirari eorum impudentiam, qui agunt in scaena gestum inspectante Roscio; quis enim sese commovere potest, cuius ille vitia non videat? Sic ego nunc, Crasso audiente, primum loquar de facetiis et docebo sus, ut aiunt, oratorem eum, quem cum Catulus nuper audisset, faenum alios aiebat esse oportere*) (*Cic. De Or. 2, 57, 233*).

От синтактична гледна точка *invita Minerva* в *Ars poetica* на Хораций представлява номинален *ablativus absolutus*, предаващ образно едно от изискванията към твореца – да притежава талант (*Hor. A. P. 385*).

385 tu nihil invita dices faciesve Minerva:

Ти нищо не ще кажеш или направиш, ако Минерва не пожелае.

Със същата синтактична функция е употребено словосъчетанието в едно от писмата на Цицерон (*Cic. Fam. XII, 25, 1*): *Causam tuam egi non invita Minerva*. – „Аз се произнесох по твоето дело не без желанието на Минерва”. Волята на Минерва инспирира твореца, тя е определяща за неговия талант. Фразеологизацията на словосъчетанието се формира от компонента *invita* – ‘нежелаеща’ в комбинация с подразбиращия се концепт за *numen*. У римлянина тайнственият характер на *Numen* с основание предизвиква интерес, особено, като се има предвид религиозното римско поведение, свързано със съблюдаване на *raх deorum* и се разглежда като знак на представата за пиеге като божествено волеизлияние (Pötscher 1978, 361). Словосъчетанието се реализира като фразеологизъм със значение ‘без талант’, формирано не от преките значенията на компонентите му, а

от преосмислянето му в цялост като езикова единица с имплицитни конотации в екстралингвистичен контекст.

Et ego in Arcadia. – И аз в Аркадия – и аз в Аркадия живях, бях, т.е. живях щастливо. Тази фраза не принадлежи на античността.

„*Et in Arcadia ego*“ е латинско номинално изречение, което, според едното тълкуване, се свързва с темата „помни, че си смъртен“ (*memento mori*). Като надпис е използвано в живописа и служи за название на картини от Джовани Франческо Барбиери и от Никола Пусен. Другото тълкуване, което става популярно в по-ново време, е свързано с идиличния живот в Аркадия, място, отразено в творчеството на Теокрит и Вергилий. Първата поява на гробница с паметен надпис за Дафнис сред идиличния пейзаж на Аркадия е у Вергилий (*Verg. Ecl. V 40–44*). Вергилий заимства идеализираните сицилийски селяни от „Идилиите“ на Теокрит и ги поставя сред първобитната гръцка област Аркадия (вж. Еклоги VII и X).

В литературата са изказани различни мнения, отразяващи двете обяснения. В превод на немски се открива у Гьоте, Ницше го използва за заглавие на дял от „Скитникът и сянката“ на „Човешко, твърде човешко“, а Шилер дори го променя в „Аз също във Аркадия роден съм“. В руски превод влиза в либретото на „Дама Пика“ от Чайковски (Батаклиев 1985, 48).

Картината *Et in Arcadia ego* (наричана още Аркадски пастири), създадена около 1618–1622 г. се приписва на Бартоломео Скедони и изобразява двама пастири, взиращи се в череп, мишка и муха, разположени върху надгробен паметник с надписа „*Et in Arcadia ego*“. Този израз става крилата фраза в Италия. Иконографията в стил *memento mori* (Помни, че си смъртен), която се представя в изкуството от човешкия череп, е популярна в Рим и Венеция от епохата на Ренесанса. След него най-прочути са двете платна „Аркадски пастири“ (1627, 1639) на Никола Пусен (1594–1665). Те са пасторали – картини, изобразяващи идеализирани пастири от класическата античност, струпани около мрачна гробница.

Преводът на израза е „Даже и в Аркадия, аз съществувам“. Обичайната интерпретация е, че с „Аз“ говори Смъртта, а Аркадия обозначава утопична, щастлива страна, своего рода земен рай. Следователно този мотив е подобен на *memento mori* (Помни, че си смъртен). През античността Аркадия за гръците от полисите, особено

през елинистическата епоха, символизира чистия, селски, идиличен живот, далеч от градската суета.

Андре Фелибиен, биографът на Пусен, интерпретира фразата в смисъл, че човекът, погребан в тази гробница, е живял в Аркадия, с други думи, че някога той също на времето се е наслаждавал на земните радости. Това тълкуване е било обичайното за XVIII и XIX век. http://everything.explained.today/Et_in_Arcadia_ego/

Която и от двете версии в тълкуването на надписа да се приеме, общото между тях е схващането, че Аркадия е идилично място, където се живее спокойно и блажено, независимо че и там човек не може да избегне смъртта. Широката му популярност се дължи не само на факта, че се появява в изкуството в по-ново време, а и поради дискусиите около неговото тълкуване. Заложените в него концепти за живота и смъртта, силното желание на човека да прекара щастливо краткия си живот поддържат континуитета на употребата му като фразеологизъм, в който мотивиращият компонент е топонимът Аркадия в неговото антономастично значение.

Non cuivis homini contingit adire Corinthum (Hor. Ep. I, 17, 36) – „Не всекиму се отдава да достигне Коринт“ – „скъпото не е достъпно за всеки“ е перифраза на гръцката поговорка Οὐ παντὸς ἀνδρὸς εἰς Κόρινθον ἐσθ' ὁ πλοῦς. Екстралингвистичният контекст на това изречение ни разкрива Авъл Гелий в своите „Атически ноци“ (Gell. N. Att. 1, 8). По разказа на перипатетика Сотион, когато известната в цяла Гърция красива коринтска хетера Лаида поискала от Демостен десет хиляди драхми за своите услуги, той ѝ отказал и отговорил, че не може да плати десет хиляди за разкаяние. Достигането на Коринт означава човек да може да се възползва от скъпите удоволствия, които се предлагат там. Топонимът в този смисъл чрез антономазия вече означава „скъпо и достъпно само за богати мъже място“ и като компонент определя фразеологизацията на целия израз, тъй като не за всеки човек е възможно да плати високата цена на своите желаниа. В този смисъл достигането до Коринт в случая е метафорично, защото буквалният превод на тази поговорка не изразява значението, което е вложено в него в посочената ситуация.

Hic Rhodus, hic salta! – Тук е Родос, тук скачай! – Направи го сега! Докажи тук!

Достоверността на случилото се в Родос трябва да се докаже във всеки друг момент, ако е истина, без присъствието на свидетел. Латинският превод на откъс от баснята на Езоп „Петобоец самохвалко” (Μῦθοι Αἰσώπειοι 1863, 203b) се превръща в крилата мисъл и се използва при случай, в който е необходимо да се докажат определени постъпки, независимо от мястото и времето на предхождащите ги действия. Значението на целия израз се фразеологизира чрез метафоричната му употреба в диахронен план и добива в цялост ново значение.

Съобразно тясното схващане във фразеологията за семантичката характеристика на ФЕ, по отношение на разгледаните крилати мисли, могат да се направят следните изводи в синхронен план:

- към **фразеологичните сраствания** се отнасят:

Ad Kalendas Graecas – на гръцките Календи – никога;

Invita Minerva – без талант;

Hannibal ad portas – близка, голяма опасност;

Carthago delenda est – упоритост при постигане на цел;

Non cuivis homini contingit adire Corinthum – скъпите удоволствия не са достъпни за всеки;

Hic Rhodus, hic salta! – Докажи тук! Направи тук!

Те са немотивирани и семантически са неделими устойчиви съчетания и тяхното значение не може да се изведе от значенията на съставляващите ги лексикални единици.

- като **фразеологични единства** се определят:

Fidus Achates – верен приятел;

Et ego in Arcadia – и аз (бях) в Аркадия; живях щастливо;

Ab Iove principium – да се започне от най-главното, от най-важното;

Sus Minervam (docet) – невежа учи знаещия.

Тяхното значение е мотивирано и може да се изведе от семантичката връзка на компонентите, т.е. то представлява ‘произведението, възникнало от сливанията на лексикалните елементи’ (Виноградов 1946: 61; Ничева 1987: 19).

Преосмислянето на ономастичния компонент и формирането на фразеологичното значение се реализира чрез метафора, метонимия, евфемизъм, сравнение, енантиосемия, от които най-често се използва метафората, и с относителното взаимодействие на останалите компоненти на фразеологизма според тяхната комбинаторна валентност.

От взаимодействието между синхрония и диахрония зависи и отношението имплицитност-експлицитност. Имплицитността на образа характеризира синхронния план при възприемането на фразеологизма, докато експлицитността е присъща на диахронния план. Метафората е вътрешно противоречива, защото се представя чрез прякото и преносното си значение, което засилва експресивността на фразеологизма. Колкото по-конкретен е образът, създаван от прякото значение, толкова по-силно е противоречието между прекия и преносния план на съчетанието (Мокиенко 1980: 169–170).

Посочените крилати мисли представляват словосъчетания и изречения с постоянен лексемен състав и стабилна структура. При някои вторичната номинация се открива в античните текстове, при други тя се наблюдава чрез преносната им употреба в по-късни автори. Те се превръщат във фразеологизми при използването им в аналогична ситуация, въпреки че реалитата, опитът, явлението, на което те съответстват в своята номинативна функция, изчезва (Шанский 1985: 94). Независимо от съществуващото мнение, че не са обект на фразеологията, а по-скоро – съчетания от преходен тип, на границата между паремиите и колокациите, те притежават необходимите характеристики на фразеологичната единица: фразеологично значение, образност и характеризираща номинационна функция от втори ранг.

Езикът като компонент на културата ги отразява, съхранява и предава от поколение на поколение. Във фразеологията връзката между език и култура е най-силна, което налага нейното разглеждане и в лингво-културологичен аспект.

Езиковите средства със своите значения предават само част от съдържанието на концепта, което се потвърждава от многобройните синоними, различните дефиниции, определения и текстови описания на един и същ концепт. Значението на дадена езикова единица е само опит да се даде обща представа за съдържанието на определен концепт, да се очертаят неговите граници, да се представят отделни негови характеристики (Болдырев 2001: 26–27). Като част от вербализираното знание от прагматичен тип те са обект на лингво-културологичен анализ. В лингво-културологичен аспект концептът е разглеждан като „култура в концентриран вид“ („сгусток култури“) (Степанов 2004: 42). Ономастичният компонент в представените фразеологични единици допринася за обогатяване на съдържанието на

концептите *живот – смърт, начало – край, граница, предел*. Съдържащите се в тях ономастични компоненти притежават изразена социална определеност. Те конкретизират историческите, социалните, религиозните, културните явления в живота на даден етнос, защото са непосредствено свързани с тях, отразяват традициите и бита, детайлизират картината за света в менталитета на античния човек (Кропачева 2012: 36).

Присъствието на собствени имена като компоненти на ФЕ допринасят за индивидуалността и самобитността на фразеологичните изрази, чрез които се интерпретира и съхранява интересна информация за исторически събития или случки и свързаните с тях личности, за религиозните и културни представи и ценности, за специфичните реалии, определени места и др. Те съдържат имплицитна информация, за чието правилно възприемане и използване в езика и речта в синхронен план е необходим определен обем от предварителни познания, които някои изследователи наричат “минимални общи фонові знания”, но добавят, че “обемът им е практически неизмерим”. Това се отнася в голяма степен за фразеологичните изрази с аллюзивните антропоними, взети от литературата или от ежедневиия живот.

ЛИТЕРАТУРА

Батаклиев 1985: Г. Батаклиев. Антична митология. София, 1985. // **Batakliiev 1985:** G. Batakliiev. Antichna mitologiya. Sofiya, 1985.

Калдиева-Захариева 2013: Ст. Калдиева-Захариева. Българска фразеология. София, 2013. // **Kaldieva-Zaharieva 2013:** St. Kaldieva-Zaharieva. Balgarska frazeologiya. Sofiya, 2013.

Кювлиева-Мишайкова 1986: В. Кювлиева-Мишайкова. Фразеологизмите в българския език. София, 1986. // **Kyuvlieva-Mishaykova 1986:** V. Kyuvlieva-Mishaykova. Frazeologizmite v balgarskiya ezik. Sofiya, 1986.

Ничева, Спасова-Михайлова, Чолакова 1974: К. Ничева, С. Спасова-Михайлова, Кр. Чолакова. Фразеологичен речник на българския език, том първи. София, 1974. // **Nicheva, Spasova-Mihaylova, Cholakova 1974:** K. Nicheva, S. Spasova-Mihaylova, Kr. Cholakova. Frazeologichen rechnik na balgarskiya ezik, tom parvi. Sofiya, 1974.

Ничева 1987: К. Ничева. Българска фразеология. София, 1987. // **Nicheva 1987:** K. Nicheva. Balgarska frazeologiya. Sofiya, 1987.

Ставрева 2005: Л. Ставрева. Български обичаи и ритуали. София, 2005. // **Stavreva 2005:** L. Stavreva. Balgarski obichai i rituali. Sofiya, 2005.

Амосова 1963: Н.Амосова. Основы английской фразеологии. Ленинград, 1963. // **Amosova 1963:** N. Amosova. Osnovy angliyskoy frazeologii. Leningrad, 1963

Бабичев, Боровский 1982: Н. Бабичев, Я. Боровский. Словарь латинских крылатых фраз. Москва, 1982. // **Babichev, Borovskiy 1982:** N. Babichev, Ya. Borovskiy. Slovar latinskih krylatykh fraz. Moskva, 1982.

Болдырев 2001: Н. Н. Болдырев. Концепт и значение слова. – В: Методологические проблемы когнитивной лингвистики. Воронеж, 2001, с. 25–29. // **Boldyrev 2001:** N. N. Boldyrev. Kontsept i znachenie slova. – V: Metodologicheskie problemy kognitivnoy lingvistiki. Voronezh, 2001.

Виноградов 1977: В. Виноградов. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке. В: Лексикология и лексикография: Избранные труды. Москва, 1977, 140–161. // **Vinogradov 1977:** V. Vinogradov. Ob osnovnykh tipakh frazeologicheskikh edinits v russkom yazyke. V: Leksikologiya i leksikografiya: Izbrannye trudy. Moskva, 1977.

Касарес 1958: Х. Касарес. Введение в современную лексикографию. Москва, 1958. // **Kasares 1958:** H. Kasares. Vvedenie v sovremennuyu leksikografiyu. Moskva, 1958.

Кропачева 2012: К. И. Кропачева. Семантический аспект имён собственных, входящих в состав английских фразеологических единиц. ФЭН Т. I, 2012, 36. // **Kropacheva 2012:** K. I. Kropacheva. Semanticheskii aspekt imen sobstvennykh, vkhodyashchih v sostav angliyskikh frazeologicheskikh edinits. FEN T. I, 2012, 36.

Кунин 1972: А. Кунин. Фразеология современного английского языка. Москва, 1972. // **Kunin 1972:** A. Kunin. Frazeologiya sovremennovo angliyskogo yazyka. Moskva, 1972.

Ларин 1977: Б. А. Ларин. История русского языка и общее языкознание. М. 1977. // **Larin 1977:** B. A. Larin. Istoriya russkogo yazyka i obshchee yazykoznanie. Moskva, 1977.

Мокиенко 1975: В. Мокиенко. В глубь поговорки: Рассказы о происхождении крылатых слов и образных выражений. Москва, 1975. // **Mokienko 1975:** V. Mokienko. V glub pogovorki: Rassказы o proishozhdenii krylatykh slov i obraznykh vyrazheniy. Moskva, 1975.

Мокиенко 1980: В. Мокиенко. Славянская фразеология. Москва, 1980. // **Mokienko 1980:** V. Mokienko. Slavyanskaya frazeologiya. Moskva, 1980.

Москвин 2006: В. П. Москвин. Стилистика русского языка. Теоретический курс. Ростов-на-Дону: Феникс, 2006. // **Moskvin 2006:** V. P. Moskvin. Stilistika russkogo yazyka. Teoreticheskii kurs. Rostov na Donu: Feniks, 2006.

Смирницкий 1956: А. Смирницкий, Лексикология английского языка. Москва, 1956. // **Smirnitiskiy 1956:** A. Smirnitiskiy. Leksikologiya angliyskogo yazyka. Moskva, 1956.

Степанов 2004: Ю. С. Степанов. Константы: Словарь русской культуры: 3-е изд. – Москва: Академический проект, 2004, с. 42–67. // **Stepanov 2004:** Yu. S. Stepanov. Konstanty: Slovar russkoy kultury: 3-e izd. – Moskva: Akademi-cheskiy proect, 2004, s. 42–67.

Суперанская 2009: А. В. Суперанская. Общая теория имени собственного. Москва: Книжный дом “ЛИБРОКОМ”, 2009.

Суперанская 2009 1: А. В. Суперанская. Теория и методика ономастических исследований. А. В. Суперанская, В. Э. Сталтмане, А. Х. Султанов, Н. В. Подольская. – Москва: Книжный дом „ЛИБРОКОМ”, 2009. // **Superranskaya 2009:** A. V. Superanskaya. Obshchaya teoriya imeni sobstvennogo. Moskva: Knizhny dom “LIBROKOM”, 2009.

Телия 1966: В. Н. Телия. Что такое фразеология? Москва, 1966. // **Teliya 1966:** V. N. Teliya. Chto takoe frazeologiya? Moskva, 1966.

Черданцева 1977: Т. Черданцева, Язык и его образы. Москва, 1977. // **Cherdantseva 1977:** T. Cherdantseva. Yazyk i ego obrazy. Moskva 1977.

Шанский 1985: Н. Шанский. Фразеология современного русского языка. Москва, 1985. // **Shanskiy 1985:** N. Shanskiy. Frazeologiya sovremen-nogo russkogo yazyka. Moskva, 1985.

Bally 1921: Ch. Bally. Traité de stylistique française. 1921.

Μῦθοι Αἰσώπειοι 1863: Μῦθοι Αἰσώπειοι. Fabulae Aesopicae collectae ex recognitione Caroli Helmi. Lipsiae, 1863; versio digitalis: Herbert Wenger.

Pötscher 1978: W. Pötscher. Numen und numen Augusti. – ANRW II, 16, 1, 1978, 355–392.

Rey 2010: M. Isabel Gonzáles Rey. La parémiographie: éclosion et constitution d’une discipline à part entière. In: Paremia, 19: 2010, pp. 147-158.

http://everything.explained.today/Et_in_Arcadia_ego/

<http://www.boldyrev.ralk.info/dir/material/120.pdf>

http://georgesg.info/belb/personal/vitanova/koncept_trud.pdf